Коштовності

Гі де Мопассан

Пан Лантен зустрів цю молоду дівчину на вечірці у помічника свого начальника відділу, і кохання обплутало його, мов тенета.

Батько її, провінціальний збирач податків, помер кілька років тому. Вона переїхала до Парижа разом з матір'ю, яка познайомилась тут з кількома буржуазними родинами свого кварталу, сподіваючись знайти партію для молодої дівчини. Вони були бідні, але порядні, спокійні й лагідні люди. Дочка здавалася тим довершеним зразком чесної дівчини, якій кожний розсудливий молодий чоловік мріє вручити своє життя, її скромна краса мала принадність ангельської чистоти і невловима посмішка, що ніколи не сходила з уст, здавалась відблиском її душі.

Всі були нею захоплені, всі, хто знав її, без упину повторювали:

— Щасливий буде той, хто одружиться з нею. Кращої дружини не знайдеш.

Пан Лантен, який служив тоді столоначальником у міністерстві внутрішніх справ з річним окладом у три тисячі п'ятсот франків, освідчився і одружився з нею.

Він був з нею невимовно щасливий. Вона вела господарство з такою майстерною ощадливістю, що вони жили майже розкішно. Якими тільки турботами, ніжністю, пестощами не обдаровувала вона чоловіка; вона була така чарівна, що після шести років подружнього життя він кохав її ще більше, ніж у перші дні.

Він не схвалював у ній тільки пристрасті до театру і фальшивих коштовностей.

Її приятельки (вона була знайома з дружинами кількох скромних чиновників) раз у раз діставали їй ложі на модні вистави і навіть на прем'єри: і чоловік хоч-не-хоч тягнувся з нею, хоч ці розваги страшенно втомлювали його після трудового дня. Він просив її їздити в театр з якою-небудь знайомою дамою, що могла б проводити її потім додому. Вона довго не погоджувалась, вважаючи це не зовсім пристойним. Нарешті, поступилася, йому на догоду, і він був їй за це безмежно вдячний.

Але пристрасть до театру скоро викликала в ній потребу прикрашати себе. Одягалась вона, правда, завжди з смаком, але дуже просто, скромно, і здавалось, що її тиха принадна чарівність, невимушена чарівність, яка вся світилася посмішкою, набувала в простому вбранні якоїсь особливої пікантності. Але вона засвоїла звичку одягати великі сережки з фальшивими діамантами і носила фальшиві перли, браслети з низькопробного золота, гребінці, оздоблені різнокольоровими скельцями, що правили за дорогоцінні камені.

Чоловікові була неприємна ця пристрасть до мішури, і він часто говорив їй:

— Люба моя, у кого немає можливості купувати справжні коштовності, для того краса і грація повинні бути єдиною прикрасою; це справді найрідкісніші скарби.

Але вона тихенько посміхалась і повторювала:

— Що вдієш? Мені це подобається. Це моя пристрасть. Я чудово розумію, що ти правий, але себе не переробиш. А я так люблю коштовності!

І, перебираючи перлини, милуючись блиском і переливами гранчастих камінців, вона казала:

— Ти поглянь, як вони чудово зроблені. Зовсім як справжні.

Він посміхався.

— У тебе циганський смак.

Бувало, коли вони проводили вечори вдвох, вона ставила на чайний стіл сап'янову шкатулку з своїми "витребеньками", як називав їх пан Лантен, і починала розглядати фальшиві коштовності з такою пристрасною увагою, наче відчувала глибоку й таємну насолоду. При цьому вона незмінне одягала на чоловіка яке-небудь кольє і від щирого серця сміялась, вигукуючи: "Який же ти кумедний!", а потім кидалась йому на шию і палко цілувала його.

Якось узимку, повертаючись з опери, вона дуже перемерзла. На другий день у неї почався кашель. Через тиждень вона померла від запалення легенів.

Лантен мало сам не пішов за нею в могилу. Його розпач був такий жахливий, що він посивів за один місяць. Він плакав з ранку до вечора, серце йому краялось від нестерпної муки; голос, посмішка, вся принадність покійниці невідступне стояли в його уяві.

Час не заспокоїв його горя. Навіть на службі, коли чиновники збирались разом поговорити про новини, щоки його раптом надимались, ніс морщився, очі наповнювались слізьми, обличчя скривлювалось, — і він починав ридати.

Він зберіг недоторканною спальню своєї подруги і щодня замикався там, щоб думати про неї. Все в кімнаті — меблі і навіть сукні — лишались на тому ж місці, де вони були в останній день її життя.

Але жити йому стало важко. В жінчиних руках його платні цілком вистачало на всі господарчі потреби, а тепер її не вистачало для нього самого. Він не міг зрозуміти, як вона умудрялася завжди подавати йому чудове вино і тонкі страви, яких тепер, на свої скромні кошти, він уже не міг собі дозволити.

Він почав робити борги і бігав, шукаючи грошей, як людина, доведена до скрути. Нарешті, лишившись одного разу без копійки за цілий тиждень до кінця місяця, він вирішив щось продати, і зараз же йому спало на думку позбутися жінчиних "витребеньок", бо в глибині душі він зберіг неприязне почуття до цієї "бутафорії", яка колись так дратувала його. Ці речі, які щодня потрапляли йому на очі, навіть трохи затьмарювали спогад про кохану жінку.

Він довго розбирав купу мішури, що лишилась після неї, тому що до останніх днів свого життя вона вперто продовжувала купувати блискучі дрібнички і майже щовечора приносила додому щось нове. Нарешті, він вибрав довге кольє, що його вона, як видно, найбільше любила; він вважав, що може одержати за нього шість-вісім франків, бо, справді, для фальшивого воно було зроблено дуже майстерно.

Він поклав кольє у кишеню і пішов бульварами у міністерство, розшукуючи по дорозі якийсь солідний ювелірний магазин.

Нарешті він побачив потрібний магазин і ввійшов, трохи соромлячись виставляти

напоказ свою бідність, продаючи таку малоцінну річ.

— Пане, — звернувся він до ювеліра, — мені хотілося б знати, скільки це, на вашу думку, коштує?

Ювелір взяв кольє, оглянув його з усіх боків, зважив у руці, подивився ще раз через лупу, покликав прикажчика, щось тихо сказав йому, поклав його назад на прилавок і подивився на нього здалеку, щоб краще судити про ефект.

Пан Лантен, збентежений такою довгою процедурою, вже відкрив було рота, щоб промовити: "Ну, та я добре знаю, що воно зовсім нічого не варте" — як раптом ювелір сказав:

— Це кольє, пане, коштує від дванадцяти до п'ятнадцяти тисяч франків; але я куплю його тільки в тому разі, коли ви точно вкажете, яким чином воно вам дісталося.

Удівець витріщив очі та так і скам'янів на місці з роззявленим ротом, нічого не розуміючи. Нарешті він пробурмотів:

— Що ви кажете?.. Ви певні?..

Ювелір по-своєму зрозумів його здивування і сухо відповів:

— Зверніться ще куди-небудь, може, в іншому місці вам дадуть дорожче. По-моєму, воно коштує, щонайбільше, п'ятнадцять тисяч. Коли не знайдете нічого вигіднішого, приходьте до мене.

Приголомшений пан Лантен забрав своє кольє і поспішив вийти, підкоряючись невиразному бажанню обдумати все на самоті.

Але на вулиці він не зміг стриматись від сміху: "Ох, і бовдур! Спіймати б його на слові! От так ювелір: не може відрізнити підробку від справжнього!"

І він пішов у другий магазин, на розі вулиці Миру. Як тільки ювелір побачив коштовність, він вигукнув:

— А, я чудово знаю це кольє, воно у мене куплене.

Надзвичайно схвильований, пан Лантен спитав:

— Яка йому ціна?

— Я продав його за двадцять п'ять тисяч. Можу вам дати за нього вісімнадцять, але за законом належить, щоб ви спочатку вказали, як воно стало вашою власністю.

Пан Лантен навіть сів, у нього ноги підломилися від здивування.

— Так… але… все-таки огляньте його уважніше, пане, я завжди був певен, що кольє… фальшиве.

— Будьте ласкаві назвати ваше прізвище, — сказав ювелір.

— Прошу. Моє прізвище Лантен, я служу в міністерстві внутрішніх справ, живу на вулиці Мучеників, дім шістнадцять.

Ювелір розгорнув книги, відшукав у них щось і сказав:

— Це кольє, справді, було послано пані Лантен, вулиця Мучеників, дім шістнадцять, двадцятого липня тисяча вісімсот сімдесят шостого року.

Обидва подивились пильно у вічі один одному — чиновник — не тямлячи себе від здивування, ювелір — підозріваючи в ньому злодія.

Ювелір продовжував:

— Ви можете лишити мені кольє на одну добу? Я видам вам розписку.

— Так, звичайно, — промимрив пан Лантен і вийшов, засунувши в кишеню згорнену квитанцію.

Він перетнув вулицю, попрямував в один бік, помітив, що помилився дорогою, повернув до Тюїльрі, перейшов Сену, зрозумів, що знову йде не туди, і повернувся до Єчісейських полів, йдучи без будь-якої певної думки. Він силкувався обдумати, зрозуміти, в чому тут справа, його дружина не мала можливості придбати таку. дорогу річ. Безумовно, ні. Тоді, значить, це подарунок! Подарунок! Від кого? За що?

Він зупинився посеред вулиці, мов укопаний. Жахлива підозра ворухнулась у ньому: "Невже вона?.."

Значить, і решта коштовностей теж подарунки! Йому здалось, що земля хитається, що дерево, яке стояло перед ним, падає; він простяг руку і впав непритомний.

Він прийшов до пам'яті в аптеці, куди його занесли перехожі. Його провели додому, і він замкнувся у себе.

До самої ночі він нестримно ридав, кусаючи хусточку, щоб не кричати. Потім, знесилений втомою і горем, ліг і заснув важким сном.

Сонце розбудило його, він повільно встав, треба було йти в міністерство. Але після пережитого потрясіння працювати було важко. Він вирішив, що не піде на службу, і послав своєму начальникові записку. Потім згадав, що йому треба побувати в ювеліра, і почервонів від сорому. Він довго вагався. Проте не міг же він залишити кольє в магазині; він одягся і вийшов.

Погода була чудова, синє небо розстелилось над усміхненим містом. Люди, засунувши руки в кишені, прогулювались по вулицях.

Дивлячись на них, Лантен думав: "Які щасливі багаті люди! З грішми можна розвіяти навіть журбу; їдь собі, куди хочеш, подорожуй, розважайся! Ах, коли б я був багатим!"

Він раптом відчув голод, бо нічого не їв з учорашнього дня. Але в кишені у нього було порожньо, і він знову згадав про кольє. Вісімнадцять тисяч! Вісімнадцять тисяч! Чимала сума!

Він попрямував до вулиці Миру і почав ходити туди й сюди тротуаром, напроти магазина. Вісімнадцять тисяч франків! Двадцять разів він поривався зайти, і щоразу сором спиняв його.

Але йому страшенно хотілось їсти, а в нього не було жодного су. Раптом він наважився, і щоб не дати собі часу передумати, перебіг вулицю і швидко увійшов у магазин.

Побачивши його, хазяїн заметушився, ввічливо посміхаючись, подав стілець. Підійшли й прикажчики і, ховаючи посмішки, скоса весело поглядали на Лантена.

— Я зібрав відомості, пане, — сказав ювелір, — і якщо ви не змінили наміру, я можу заплатити запропоновану мною суму.

— Так, будь ласка, — пробурмотів чиновник. Ювелір витяг із скриньки вісімнадцять великих асигнацій, перелічив їх і вручив Лантену. Той підписався на квитанції і

тремтячою рукою засунув гроші в кишеню.

Потім, збираючись уже виходити, він обернувся до ювеліра, який усе ще посміхався, і сказав, опустивши очі:

— У мене... лишились; ще коштовності... теж у спадщину... Може, ви і їх купите?

— Звичайно, пане, — кланяючись, відповів ювелір. Один прикажчик утік, щоб не зареготати, другий почав голосно сякатися.

Лантен, весь червоний, спокійно і поважно заявив:

— Зараз я їх привезу.

Він найняв фіакр і поїхав за коштовностями. Через годину він повернувся, так і не поснідавши. Вони почали перебирати коштовності, оцінюючи кожну зокрема. Майже всі були придбані в цьому магазині.

Тепер Лантен сперечався про ціни, гнівався, вимагав, щоб йому показали торгові книги, і в міру зростання суми все більше підвищував голос.

Сережки з великими діамантами були оцінені в двадцять п'ять тисяч франків, браслети — в тридцять п'ять, брошки, персні й медальйони — в шістнадцять тисяч; убір з сапфірів та ізумрудів — у чотирнадцять тисяч, солітер на золотому ланцюжку у вигляді кольє — в сорок тисяч; все разом коштувало сто дев'яносто шість тисяч франків.

— Видно, особа, якій це належало, вкладала всі свої заощадження в коштовності, — добродушно підсміювався ювелір.

— Такий спосіб вміщення грошей нітрохи не гірший від усякого іншого, — поважно відповів Лантен.

Домовившись з ювеліром, що остаточна експертиза призначається на наступний день, він пішов.

На вулиці він побачив Вандомську колону, і йому захотів лось вилізти на неї, як на призову вишку. Він відчував у собі таку легкість, що здатний був зіграти в чехарду з статуєю Імператора, яка маячила високо на небі.

Снідати він пішов до Вуазена і пив вино по двадцять франків за пляшку.

Потім він найняв фіакр і прокатався Булонським лісом. Він оглядав зустрічні екіпажі з деяким презирством, насилу стримуючись, щоб не вигукнути: "Я теж багатий! У мене двісті тисяч франків".

Згадавши про міністерство, він поїхав туди, розв'язне зайшов до начальника і заявив:

— Шановний пане, я подаю у відставку. Я одержав спадщину в триста тисяч франків.

Він попрощався з колишніми співробітниками і поділився з ними своїми планами на майбутнє; потім пообідав в Англійському кафе.

Сидячи поруч з якимсь паном, що здався йому цілком порядним, він не зміг подолати спокусу і повідомив, з деякою манірністю, що одержав спадщину в чотириста тисяч франків.

Уперше в житті йому не було нудно в театрі, а ніч він провів з повіями.

Через півроку він одружився, його друга жінка була цілком порядною, але вдача у неї була важка. Вона добре-таки помучила його.